

PTA-GIDS

Erratum okt 2025_4 havo_rekenen
Erratum sept 2026_5 havo_economie
Erratum sept 2026_5 havo_natuur, leven en technologie
Erratum sept 2026_5 havo_scheikunde
Erratum sept 2026_5 havo_wiskunde A

Geldig voor:
4 havo in 2025-2026
5 havo in 2026-2027

Inleiding

In deze gids vind je het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) voor de 4-havolichting van augustus 2025 van het Herbert Vissers College (HVC). Het schoolexamen bevat zowel de onderdelen die in 4-havo als in 5-havo worden afgenomen.

Op het Herbert Vissers College wordt jaarlijks het (school)examenreglement en de PTA-gids voor het hele cohort samengesteld.

Dit wordt voor 1 oktober verstrekt of toegezonden aan:

- de kandidaten en hun wettelijk vertegenwoordigers;
- de inspectie

Het kan voorkomen dat het programma of het reglement voor het cohort wijzigt. Wijzigingen worden digitaal gepubliceerd.

Voor de leesbaarheid van het document is ervoor gekozen de mannelijke variant te gebruiken. Overal waar de mannelijke variant staat, kan ook het vrouwelijke equivalent gelezen worden.

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Alle handelingsdelen dienen "Naar Behoren" te worden afgesloten.

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's en HD's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Het Schoolexamen (SE) bestaat uit:

- 7 schriftelijke toetsen
- 1 praktische opdracht
- 1 handelingsdeel

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Wereldbeeld: Geografische Patronen	Schriftelijke toets	7,5	nee	1	50	SE + CE	A1, B2, B4
SE-2	Weer en Klimaat	Schriftelijke toets	7,5	nee	2	50	SE + CE	A1, C2, C7
SE-3	Stedelijke ontwikkeling	Schriftelijke toets	7,5	nee	3	50	SE + CE	A1, E1, E11
SE-4	Wateroverlast	Schriftelijke toets	7,5	nee	4	50	SE + CE	A1, E1, E11
SE-5	Globalisering + herhalingsstof Wereld	Schriftelijke toets	20	ja	5	95	SE + CE	A1, B4, B2
SE-6	Endogene en exogene processen + herhalingsstof Aarde	Schriftelijke toets	20	ja	6	95	SE + CE	A1, C2, C7
SE-7	Brazilië + herhalingsstof Stedelijke ontwikkeling en wateroverlast	Schriftelijke toets	20	ja	7	95	SE + CE	A1, D1, D9
SE-PO	Een geografisch onderzoek waarbij een buurtprofiel gemaakt wordt van de eigen leefomgeving. Het gebruik van ICT is verplicht.	Praktische opdracht	10	nee	3-4	n.v.t.	SE	A1, A2, E11
SE-HD1	Deelname aan een excursie in het teken van wateroverlast in de eigen leefomgeving	Handelingsdeel	nb/nnb	nee	1-4	n.v.t.	Schooleigen	A2
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Voor het schoolprogramma wordt gebruik gemaakt van de volgende twee boeken:

Bedrijfseconomie in balans havo 2e fase deel 1 (ISBN:9789462871939)

Bedrijfseconomie in balans havo 2e fase deel 2 (ISBN:9789462871977)

Het Schoolexamen (SE) bestaat uit:

4 schriftelijke toetsen

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of EXTRA	Eindtermen
SE-1	H3: Balans, Winst & Verliesrekening H5: Verzekeren H6: Interest H7: Beleggen H8: Woning H9: Familie H11: Starten onderneming H12: Rechtsvormen H13: Organisaties en maatschappij	Schriftelijke toets	15	nee	4	100	SE + CE	A,B
SE-2	H16: Personeelsbeleid H17: Eigen vermogen H18: Vreemd vermogen H19: Vermogensmarkt H20: Investeringsselectie	Schriftelijke toets	25	ja	5	100	SE + CE	C,D
SE-3	H21 t/m 24: Marketing H25: Kostensoorten H26: Begrote en werkelijke winst H27: Break-evenanalyse H28: Permanentie en matching H29: Interne verslaggeving	Schriftelijke toets	30	ja	6	100	SE + CE	E,F
SE-4	H30: Financiële planning H30 t/m 35: Externe verslaggeving	Schriftelijke toets	30	ja	7	100	SE + CE	F,G
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Er wordt gewerkt met de methode "Biologie voor jou" de MAX methode.

Het Schoolexamen bestaat uit:

- 7 Schriftelijke toetsen
- 1 Praktische Opdracht

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Thema 1 Inleiding in de biologie Thema 2 Voortplanting	Schriftelijke toets	5	nee	1	50	SE + CE	B2/B3/C1/C2/D3/E1/E2/E3/F1
SE-2	Thema 3 Genetica Thema 4 Evolutie	Schriftelijke toets	5	nee	2	50	SE + CE	A13/B2/B3/E4/F1/F2/F3
SE-3	Thema 5 Regeling Thema 6 Waarneming (bs 1,2)	Schriftelijke toets	5	nee	3	50	SE + CE	B4/B6/B7
SE-4	Thema 6: Waarneming en Gedrag (bs 3 tm 6) Thema 7 Ecologie en milieu	Schriftelijke toets	5	nee	4	50	SE + CE	A12/B8/C3/D2/D4
SE-5	Thema 1 Stofwisseling in de cel Thema 2 DNA	Schriftelijke toets	20	ja	5	100	SE + CE	B1/B2/B3/C1/D1/E1/F1
SE-6	Thema 3 Vertering Thema 4 Transport	Schriftelijke toets	25	ja	6	100	SE + CE	B2/B3/B8/C2/C3/D4/F3
SE-7	Thema 5 Gaswisseling en uitscheiding Thema 6 Afweer	Schriftelijke toets	25	ja	7	100	SE + CE	B3/B4/B5
SE-PO	Practicumdossier Eind periode 7 moet het dossier compleet zijn.	Praktische opdracht	10	nee	7	n.v.t.	SE	A1 tm A11, A14 tm A16
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Alle handelingsdelen dienen "Naar Behoren" te worden afgesloten.

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's en HD's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

1. Het programma bestaat uit alléén een Schoolexamen (SE)

Er is voor BSM geen centraal schriftelijk eindexamen. (CE)

2. Deelname aan de les

BSM is een ervaringsvak. Daarmee wordt bedoeld dat de leerling voldoende aanwezig moet zijn en deel moet nemen aan de lessen. Ook in geval van blessure of herstel van ziekte is de leerling aanwezig. Er mag maximaal 1 les per periode gemist worden.

De leerling BSM heeft altijd zijn sportkleding mee voor de juiste (weers-)omstandigheden.

Bij te veel afwezigheid kan de leerling het onderdeel niet afsluiten en gaat door naar de inhaalronde. Bij blessures/ziekte wordt er een passende afspraak gemaakt.

3. Beoordeling praktijk

Tijdens de praktijk lessen worden readers uitgedeeld.

Hierin bevindt zich een logboek, dat voorafgaande aan het afsluiten van een onderdeel, moet worden ingeleverd.

Wanneer dit niet naar behoren wordt ingeleverd zal de leerling automatisch doorgaan naar de inhaalronde. Dit geldt ook voor blessures.

Inhaal momenten:

- 1 In de week voor de kerstvakantie
- 2 In de week voor de 3e SE week.

4. Doubleren

In geval van doubleren kunnen (na toestemming van de teamleider) je cijfers blijven staan.

Het vak hoeft niet opnieuw gevolgd te worden. Kies je ervoor om het vak te herkansen dan doe je alle onderdelen van het jaar weer mee met de klas.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Organisatieleer	Schriftelijke toets	7	nee	1, 2	50	SE	C2, C3, C4 en D3
SE-2	Sportgeschiedenis en toekomst (toets)	Schriftelijke toets	4	nee	3, 4	100	SE	E1, E3, E3 en E4
	Sportgeschiedenis en toekomst (presentatie)	Praktische opdracht	6			n.v.t		
SE-3	Spelregel kennis en tactiek	Schriftelijke toets	7	nee	5	50	SE	B1 en C2
SE-4	EHBSO	Schriftelijke toets	7	nee	6, 7	100	SE	D1, D2 en D3
SE-PO1	Atletiek 1 spring en loop onderdelen	Praktische opdracht	8	nee	1-7	n.v.t	SE	A, B4, C1, C2 en C3
SE-PO2	Basketbal	Praktische opdracht	6	nee	1-7	n.v.t	SE	A, B5, C1, C2 en C3
SE-PO3	Klimmen	Praktische opdracht	6	nee	1-7	n.v.t	SE	A, B2, C1, C2 en C3
SE-PO4	Judo	Praktische opdracht	8	nee	1-7	n.v.t	SE	A, B5, C1, C2 en C3
SE-PO5	Honkbal	Praktische opdracht	6	nee	1-7	n.v.t	SE	A, B1, C1 C2 en C3
SE-PO6	Terugslag spel	Praktische opdracht	6	nee	1-7	n.v.t	SE	A, B1, C1 C2 en C3
SE-PO7	Turnen/ Freerunnen	Praktische opdracht	6	nee	1-7	n.v.t	SE	A, B2, C1 C2 en C3
SE-PO8	Dansshow	Praktische opdracht	15	nee	1-7	n.v.t	SE	A, B3, C1, C2, C3 en C4
SE-PO9	Atletiek 2 werp onderdelen en een bewegingsanalyse	Praktische opdracht	8	nee	1-7	n.v.t	SE	A, B4, C1, C2, en C3
SE-HD1	Organiseren van een sportevenement, dan wel het voorbereiden en lesgeven aan een andere klas. Dient afgesloten te worden met een Naar Behoren . (NB)	Handelings deel	nb/nnb	nee	1-4	n.v.t	SE	C2, C3 en D3
SE-HD2	Sport en maatschappij. Hieronder vallen o.a.: Geven van trainingen op eigen club, helpen bij sportdagen intern en extern, geven lessen aan andere klassen, begeleiden werkweek. Het dient in 5-havo in de 2e periode afgesloten worden met een naar behoren (NB)	Handelings deel	nb/nnb	nee	1-6	20 uur	SE	E en C
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

CKV bestaat uit de volgende domeinen:

1. Verkennen: de eigen kunstervaring staat centraal, wordt bevraagd, verkend en vergeleken met medeleerlingen en gedocumenteerd.
2. Verbreden: tenminste vier verschillende kunstdisciplines worden in professionele contexten met het bijbehorende begrippenapparaat onderzocht.
3. Verdiepen: de leerling onderzoekt zelfstandig of samen (een aspect van) een artistiek creatief proces. Dit omvat de productie, bemiddeling, receptie en/of verwerken van kunstuitingen. De leerling zet hierbij creërende en analytische vaardigheden in. Hij onderneemt voor dit onderzoek of proces geschikte werkwijzen, in de vorm van praktische activiteiten en beschouwend onderzoek. Hij kan hierbij gebruik maken van onder domein B opgedane kunsttheoretische of cultuurhistorische kennis en kan deze kennis kritisch analyseren en contextualiseren.
4. Verbinden: de leerling kan verbanden leggen tussen de in de domeinen A, B, C opgedane ervaringen en inzichten met betrekking tot kunstzinnige processen. Hij kan deze reflectie toelichten in een daartoe geëigende vorm.

CKV wordt afgesloten in 2 theorie toetsen en 2 cijfers voor het praktische deel.

- 1 schriftelijke toets in 4-havo en 1 cijfer voor het afronden van het praktische deel.
- 1 schriftelijke toets in 5-havo en 1 cijfer voor het afronden van het praktische deel.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	In deze toets staan de kenmerken van de kunstdisciplines: Dans, Muziek, Film en Design centraal, waarbij de kunsthistorische en kunsttheoretische kennis en een bijbehorend begrippenapparaat wordt opgebouwd.	Schriftelijke toets	25	nee	3	50	SE	A, B
SE-2	In deze toets staan de kenmerken van Architectuur, Beeldende kunst, Fotografie en Theater centraal, waarbij de kunsthistorische en kunsttheoretische kennis en een bijbehorend begrippenapparaat wordt opgebouwd.	Schriftelijke toets	25	ja	6	50	SE	A, B
SE-PO1	De kandidaat onderzoekt artistiek creatieve processen in de kunstdisciplines: Dans, Muziek, Film en Design. Hij combineert hiervoor praktische activiteiten en beschouwend onderzoek. Hij kan deze reflectie toelichten in een daartoe geëigende vorm.	Praktische opdracht	25	Nee	4	n.v.t.	SE	A, B, C, D
SE-PO2	De kandidaat onderzoekt artistiek creatieve processen in de Architectuur, Beeldende kunst, Fotografie, Theater en een dimensie. Hij combineert hiervoor praktische activiteiten en beschouwend onderzoek. Hij kan deze reflectie toelichten in een daartoe geëigende vorm.	Praktische opdracht	25	ja	7	n.v.t.	SE	A, B, C, D
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Het Schoolexamen bestaat uit:

Extensief lezen: 3 schriftelijke toetsen (A)
 Grammatica: 1 schriftelijke toets (B)
 Schrijfvaardigheid: 1 schriftelijke toets (C)
 Kijk- / luistervaardigheid: 1 kijk- en luistertoets (D)
 Spreek- en gespreksvaardigheid: 1 mondelinge toets (MO)

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-A1	Extensief lezen (in eigen beheer afspreken met leerlingen)	Schriftelijke toets	5	nee	2	50	SE + CE	E1
SE-A2	Extensief lezen (in eigen beheer afspreken met leerlingen)	Schriftelijke toets	5	nee	4	50	SE + CE	E1
SE-B	Grammatica alle behandelde grammatica	Schriftelijke toets	10	nee	4	50	SE	D1
SE-A3	Extensief lezen (in eigen beheer afspreken met leerlingen)	Schriftelijke toets	5	nee	5	50	SE + CE	E1
SE-C	Schrijfvaardigheid het schrijven van een persoonlijke of zakelijke brief	Schriftelijke toets	25	ja	5	100	SE	D1
SE-D	Kijk- en luistertoets wordt afgenomen op de landelijke adviesdatum	Kijk- en luister toets	25	nee	6-7	60	SE	B
SE-MO	Spreek- en gespreksvaardigheid	Mondelinge toets	25	ja	7	20	SE	C1, C2
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Erratum 5 havo, september 2026

Er wordt gebruik gemaakt van de volgende modules:

Module 1: Praktische economie module 1: schaarste, geld en handel (Release 2021, ISBN:978402064711)

Module 2: Praktische economie module 2: vraag en aanbod (Release 2021, ISBN:978402064728)

Module 3: Praktische economie module 3: Markt en overheid (Release 2021, ISBN:978402064735)

Module 4: Praktische economie module 4: Heden, verleden en toekomst (Release 2021, ISBN:978402064742)

Module 5: Praktische economie module 5: Speltheorie (Release 2021, ISBN:978402064759)

Module 6: Praktische economie module 6: Risico en verzekeren (Release 2022, ISBN:978402064766)

Module 7: Praktische economie module 7: Economische groei (Release 2022, ISBN:978402064773)

Module 8: Praktische economie module 8: Conjunctuur en economisch beleid (Release 2022, ISBN:978402064780)

Het Schoolexamen (SE) bestaat uit:
6 schriftelijke toetsen

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Module 1 schaarste, geld en handel	Schriftelijke toets	5	nee	1	100	SE	A, B C
SE-2	Module 4, 5 en 6 Heden, verleden en toekomst Speltheorie Risico en verzekeren	Schriftelijke toets	10	nee	3	100	SE + CE	A,E,F en G
SE-3	Experiment arbeidsmarkt. De leerlingen nemen deel aan een experiment wat betrekking heeft op de CAO-onderhandeling. Aan de hand van dit experiment schrijven ze een betoog over een maatschappelijk probleem op de Nederlandse arbeidsmarkt.	Schriftelijke toets	5	nee	4	100		J
SE-4	Module 2 en 3 vraag en aanbod Markt en overheid	Schriftelijke toets	25	ja	5	100	SE + CE	A en D
SE-5	Keuzeonderwerp. Leerlingen kiezen twee onderwerpen uit de volgende mogelijkheden: pensioenen, huis en hypotheek, sociale zekerheid, maatschappelijk verantwoord ondernemen.	Mondelinge toets	25	ja	6	100	SE + CE	A en K
SE-6	Module 7 & 8 Economische groei Conjunctuur en economisch beleid	Schriftelijke toets	30	Ja	7	100	SE	A, H en I
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.
 Het schoolexamen is hieronder beschreven. De toetsen zijn zo samengesteld dat zij op adequate wijze de eindtermen afdekken.

Het SE-programma voor Engels Cambridge komt overeen met het programma voor regulier Engels.
 Engels Cambridge wordt in 4-havo afgerond met een certificaat en de leerlingen volgen in 5-havo het reguliere programma voor Engels met het daarbij behorende Centraal Examen.

Het Schoolexamen (SE) bestaat uit:
 2 schriftelijke toetsen
 1 kijk- en luistertoets
 2 mondelinge toetsen

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-A	Literatuur Toets over gelezen werk	Schriftelijke toets	15	nee	6	100	SE	E1
SE-B	Schrijfvaardigheid Het schrijven van een zakelijke brief	Schriftelijke toets	25	ja	5	100	SE	D1/2
SE-C	Kijk- en luistertoets Wordt afgenomen op de landelijke adviesdatum in 5-havo.	Kijk- en luister toets	25	ja	6-7	100	SE	B
SE-MO1	Spreekvaardigheid Presentatie aan de hand van een door leerling gekozen en door de docent goedgekeurd onderwerp, volgens protocol.	Mondelinge toets	10	nee	3-4	15	SE	C2
SE-MO2	Gespreksvaardigheid In duo's voeren leerlingen een gesprek met twee docenten n.a.v. een opdracht en/of enkele geselecteerde onderwerpen, volgens protocol	Mondelinge toets	25	ja	7	15	SE	C1
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.
Het schoolexamen is hieronder beschreven. De toetsen zijn zo samengesteld dat zij op adequate wijze de eindtermen afdekken.

Het Schoolexamen (SE) bestaat uit:
2 schriftelijke toetsen
1 kijk- en luistertoets
2 mondelinge toetsen

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-A	Literatuur Toets over gelezen werk	Schriftelijke toets	15	nee	6	100	SE	E1
SE-B	Schrijfvaardigheid Het schrijven van een zakelijke brief	Schriftelijke toets	25	ja	5	100	SE	D1/2
SE-C	Kijk- / Luistertoets Wordt afgenomen op de landelijke adviesdatum in 5-havo.	Kijk- en luister toets	25	ja	6-7	100	SE	B
SE-MO1	Spreekvaardigheid Presentatie aan de hand van een door leerling gekozen en door de docent goedgekeurd onderwerp, volgens protocol.	Mondelinge toets	10	nee	3-4	15	SE	C2
SE-MO2	Gespreksvaardigheid In duo's voeren leerlingen een gesprek met twee docenten n.a.v. een opdracht en/of enkele geselecteerde onderwerpen, volgens protocol	Mondelinge toets	25	ja	7	15	SE	C1
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Het Schoolexamen bestaat uit:

Extensief lezen: 3 schriftelijke toetsen (A)
 Schrijfvaardigheid: 2 schriftelijke toetsen (B)
 Kijk- / luistervaardigheid: 1 kijk- en luistertoets (C)
 Spreek- en Gespreksvaardigheid: 1 mondelinge toets (MO)

N.B. Bij doubleren vervallen de SE-cijfers van het betreffende leerjaar.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-A1	Extensief lezen	Schriftelijke toets	5	nee	1	50	SE	E
SE-A2	Extensief lezen	Schriftelijke toets	5	nee	3	50	SE	E
SE-B1	Schrijfvaardigheid Alle behandelde grammatica	Schriftelijke toets	10	nee	4	50	SE	D
SE-A3	Extensief lezen	Schriftelijke toets	5	ja	5	50	SE	E
SE-B2	Schrijfvaardigheid Het schrijven van een zakelijke brief	Schriftelijke toets	25	ja	6	100	SE	D
SE-C	Kijk- en luistertoets. Wordt afgenomen op de landelijke adviesdatum	Kijk- en luister toets	25	ja	6-7	60	SE	B
SE-MO	Spreek- en gespreksvaardigheid NB Indien het spreekdossier niet is ingeleverd vóór de met de docent afgesproken deadline of als er geen goedkeuring door de docent aan dit dossier is verleend, kan de leerling deze toets niet doen. De leerling zal dan alsnog het spreekdossier moeten inleveren vóór een nieuwe deadline en laten goedkeuren om daarna een herkansing in de herkansingsperiode te benutten.	Mondelinge toets	25	ja	7	15	SE	C
			100					

Inleiding Godsdienst/ levensbeschouwing heeft geen schoolexamen maar dient Voldoende of Goed te zijn afgesloten om deel te mogen nemen aan het CE. Wereldreligies en levensbeschouwelijke onderwerpen zijn het uitgangspunt van de lessen.

Om een voldoende te behalen voor godsdienst/levensbeschouwing moeten de leerlingen in het examenjaar op de gemaakte toetsen gemiddeld een 5,5 of hoger scoren.

Het gemiddelde van alle behaalde cijfers wordt omgezet naar een Onvoldoende, Voldoende of Goed waarbij:

O = 0 - 5,4
 V = 5,5 - 7,4
 G = 7,5 - 10

Wat draagt het vak godsdienst/levensbeschouwing bij aan het leren en leven van leerlingen?

Bij het vak godsdienst/ levensbeschouwing leren de leerlingen aan de hand van verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen een eigen levensvisie te ontwikkelen. Leren respect te hebben voor andere opvattingen of zienswijze en te begrijpen waarop die opvattingen zijn gebaseerd. Ze leren daarbij een kritische houding om beargumenteerd het met bepaalde opvattingen wel of niet eens te zijn.

Door levensbeschouwelijke vragen te stellen leren de leerlingen na te denken en vragen te stellen over de betekenis en zin van het leven. Dit gaat zowel om hun eigen leven als dat van anderen. Aan de hand van actuele gebeurtenissen worden leerlingen uitgedaagd om na te denken over goed en kwaad en hoe zij zichzelf hier-toe verhouden.

Tijdens de lessen maken we gebruik van: actualiteiten van (sociale) media, films, documentaires, religieuze voorwerpen, artikelen, lesboeken of zelfontwikkeld materiaal. Ook een heilig boek, een excursie of een viering kan bijdragen aan een ontwikkeling van kennis, inlevingsvermogen en visie.

De manier van toetsen is divers.

Kennis en ontwikkeling wordt getoetst via so's, presentaties, portfolio's en verslagen.

Bij de voorbereiding van een kerst- en paasviering, wordt er ook wel getekend of gebruik gemaakt van digitale verwerkingsvorm (zoals powerpoint of het maken van een filmpje).

De leerlingen van het eindexamenjaar helpen mee bij de organisatie van de paasviering.

Afhankelijk van het niveau en het aantal leerjaren dat een leerling godsdienstles volgt, gaan we diepere in op de lesstof en de diverse religies.

Een zelf ontwikkelde methode. Bevat teksten en PowerPoint en filmpjes.

Wat is interpretatie? Waarom is interpretatie belangrijk in godsdienst, heilige boeken en het begrijpen van levensbeschouwingen?

Muziek, Wat is de levensbeschouwelijke boodschap van songteksten? Welke levenswijsheden kunnen muziekteksten bevatten en wat is de verbinding met de actualiteit?

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
TTS-PO1	thema: interpretatie	Praktische opdracht	30	ja	5	n.v.t	Schooleigen	n.v.t.
TTS-PO2	thema: muziek	Praktische opdracht	30	ja	6	n.v.t	Schooleigen	n.v.t.
TTS-PO3	Vieringen: kerst: lessenserie en pasen: voorbereiding en organisatie van de paasviering	Praktische opdracht	40	nee	7	n.v.t	Schooleigen	n.v.t.
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Het Schoolexamen bestaat uit:

5 schriftelijke toetsen
 2 praktische opdrachten

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-PO1	Oudheid en middeleeuwen Kenmerkende Aspecten Tijdvak 1 t/m 4 Tijdvak 1: van jagers en boeren (- 3000 voor Christus) / Prehistorie; Tijdvak 2: tijd van Grieken en Romeinen (3000 voor Christus-500 na Christus) / Oudheid; Tijdvak 3: tijd van monniken en ridders (500-1000) / vroege Middeleeuwen; Tijdvak 4: tijd van steden en staten (1000-1500) / hoge en late Middeleeuwen;	Praktische Opdracht	5	nee	1	n.v.t.	SE	A,B
SE-1	Kenmerkende Aspecten Tijdvak 5 t/m 7 Tijdvak 5: tijd van ontdekkers en hervormers (1500-1600) / Renaissance-tijd / 16e eeuw; Tijdvak 6: tijd van regenten en vorsten (1600-1700) / Gouden Eeuw / 17e eeuw; Tijdvak 7: tijd van pruiken en revoluties (1700-1800) / eeuw van de Verlichting/ 18e eeuw;	Schriftelijke toets	5	nee	2	50	SE + CE	A,B,C
SE-PO2	Geschiedenis van de rechtsstaat en de parlementaire democratie vanaf 1795.	Praktische opdracht	10	nee	3-4	n.v.t.	SE	A,B,D,E
SE-2	Kenmerkende Aspecten Tijdvak 5 t/m 10 Tijdvak 8: tijd van burgers en stoommachines (1800-1900) / industrialisatietijd / 19e eeuw + thema kinderarbeid; Tijdvak 9: tijd van de wereldoorlogen (1900-1950) / eerste helft 20e eeuw; Tijdvak 10: tijd van televisie en computer (vanaf 1950) / tweede helft 20e eeuw + thema vrouwengeschiedenis	Schriftelijke toets	10	nee	4	100	SE + CE	A,B,C
SE-3	Kenmerkende Aspecten Tijdvak 5 t/m 10 Historische context Het Britse rijk 1585-1900	Schriftelijke toets	20	ja	5	100	SE + CE	A,B,C
SE-4	Kenmerkende Aspecten Tijdvak 5 t/m 10 Historische context Het Britse rijk 1585- 1900 Historische context Duitsland in Europa 1918-1991	Schriftelijke toets	25	ja	6	100	SE + CE	A,B,C
SE-5	Kenmerkende Aspecten Tijdvak 5 t/m 10 Historische context Het Britse rijk 1585- 1900 Historische context Duitsland in Europa 1918-1991 Historische context Nederland 1948-2008	Schriftelijke toets	25	ja	7	100	SE + CE	A,B,C
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Het Schoolexamen bestaat uit een praktijk en theorie deel.

Het praktijkdeel wordt getoetst met :

2 cijfers voor de praktische opdrachten in 4-havo

2 cijfers voor de praktische opdrachten in 5-havo

Het gewogen gemiddelde van deze 4 SE-cijfers telt voor 50% mee voor het eindcijfer.

De overige 50% wordt gevormd door het Centraal Eindexamen.

Het theoretische deel wordt alleen getoetst dmv het Centraal Examen.

De kandidaat doet in 5-havo examen in de volgende onderwerpen:

Voor het 5-havo examen in 2027:

Cultuur van romantiek en realisme in de negentiende eeuw,

Cultuur van het moderne in de eerste helft van de 20e eeuw

en Massacultuur vanaf 1950.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-PO1	De kandidaat maakt twee werkstukken met als thema Cultuur van de romantiek en realisme in de negentiende eeuw. Dat moeten ruimtelijke of twee dimensionale werkstukken zijn. De leerling geeft, aan de hand van gemaakte schetsen een mondelinge uitleg over de manier waarop de werkstukken tot stand gekomen zijn. De leerling is in staat de werkstukken te presenteren. De werkstukken worden beoordeeld op ideevorming en uitvoering.	Praktische opdrachten	25	nee	2	n.v.t	SE	A, B, C
SE-PO2	De kandidaat maakt twee werkstukken met als thema Cultuur van het moderne. Dat moeten ruimtelijke of twee dimensionale werkstukken zijn. De leerling geeft, aan de hand van gemaakte schetsen een mondelinge uitleg over de manier waarop de werkstukken tot stand gekomen zijn. De leerling is in staat de werkstukken te presenteren. De werkstukken worden beoordeeld op ideevorming en uitvoering.	Praktische opdrachten	25	Nee	4	n.v.t	SE	A, B, C
SE-PO3	De kandidaat maakt twee werkstukken met als thema Massacultuur vanaf 1950. Dat moeten ruimtelijke of twee dimensionale werkstukken zijn. De leerling geeft, aan de hand van gemaakte schetsen een mondelinge uitleg over de manier waarop de werkstukken tot stand gekomen zijn. De leerling is in staat de werkstukken te presenteren. De werkstukken worden beoordeeld op ideevorming en uitvoering.	Praktische opdrachten	25	ja	6	n.v.t	SE	A, B, C
SE-PO4	De kandidaat maakt twee werkstukken met als thema Portret en landschap in één van de examen onderwerpen: . Cultuur van de romantiek en realisme in de negentiende eeuw, Cultuur van het moderne of Massacultuur vanaf 1950. Dat moeten ruimtelijke of twee dimensionale werkstukken zijn. De leerling geeft, aan de hand van gemaakte schetsen een mondelinge uitleg over de manier waarop de werkstukken tot stand gekomen zijn. De leerling is in staat de werkstukken te presenteren. De werkstukken worden beoordeeld op ideevorming en uitvoering.	Praktische opdrachten	25	ja	7	n.v.t	SE	A, B, C
			100					

Inleiding **Het examen bestaat alleen uit een Schoolexamen (SE).**

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A Vaardigheden

Domein B Bewegen

Domein C Bewegen en regelen

Domein D Bewegen en gezondheid

Domein E Bewegen en samenleving.

Het vak LO telt mee voor het examen havo.

Dat wil zeggen dat alle resultaten van de praktische opdrachten die je in het eindexamenjaar behaalt tijdens de lessen LO, sportoriëntatie, sportdagen of afsluitmomenten, meetellen in de eindbeoordeling.

Wanneer je aan onderstaande voorwaarden voldoet, dan zal de eindbeoordeling met een voldoende of goed worden beoordeeld.

1. Actieve deelname

2. Werkhouding

3. Omgang met klasgenoten en docent

4. Houden aan afspraken

Beoordeling:

Op de website van het HVC vindt je een uitgebreide toelichting over de beoordeling middels een RUBRIC voor het vak LO.

Het gemiddelde van al de behaalde cijfers wordt uiteindelijk omgezet in een letter.

Hierbij is:

O = 5,4 of minder

V = 5,5-7,4

G = 7,5 of meer

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-PO1	Slag en loopspelen, vast onderdeel: softbal.	Praktische opdracht	25	nee	5-6	n.v.t	SE	A, B
SE-PO2	Doelspelen binnen/buiten. Keuze uit de doelspelen: Hockey, voetbal, american football, handbal, basketbal, hakobal	Praktische opdracht	25	nee	5-6	n.v.t	SE	A, B, C
SE-PO3	Terugslag spelen. Keuze uit: Volleybal, short tennis, badminton	Praktische opdracht	25	nee	5-6	n.v.t	SE	A, B, C
SE-PO4	Keuze momenten: Verplicht onderdeel crossfit, verder keuze uit: turnen, atletiek, zelfverdediging en bewegen op muziek	Praktische opdracht	25	nee	7	n.v.t	SE	A, B, D, E
			100					

Inleiding Elke leerling moet zich in de Tweede Fase actief oriënteren op de vervolgopleiding die hij na het behalen van zijn diploma gaat volgen in het hoger beroepsonderwijs, eventueel in het middelbaar beroepsonderwijs. De leerling zowel als zijn ouders kunnen altijd een beroep doen op het decanaat, als zij advies willen bij het bepalen van de studiekeuze. Het initiatief daartoe gaat van hen uit.

Als voorbereiding op zijn studiekeuze behandelt de mentor met hem in de vierde en vijfde klas - in de loop van het schooljaar en in het mentoruur- een digitale lesmethode. In leerjaar 4 en 5 is de methode Qompas studiekeuze- een digitale lesmethode waarvoor aan het begin van leerjaar 4 een account wordt aangemaakt. De methode geeft aan wanneer de leerling een bepaalde opdracht moet maken en af moet hebben. Als dat niet zo is, volgt de leerling de aanwijzingen van de mentor / de decaan.

In het proces van studiekeuze heeft de leerling de volgende verplichtingen:

1. In klas 4 bezoekt hij de SKIA voorlichtingsavond(en), of een andere, door het decanaat aan te wijzen voorlichtingsbijeenkomst. Hiervan moet verslag gedaan worden. Dit verslag wordt opgenomen in het portfolio van de lesmethode Qompas.
2. In klas 4 rondt de leerling het stappenplan voor 4 havo in Qompas af. Aan het eind van elke periode moet de voortgang in het stappenplan naar behoren (NB) zijn.
3. In klas 4 bezoekt de leerling minimaal één opendag, meeloopdag of proefstudeerdag. Van deze dag doet hij verslag. Dit verslag wordt opgenomen in het portfolio van Qompas.
4. In klas 4 neemt de leerling deel aan door de school georganiseerde LOB activiteiten en doet hiervan verslag. Dit verslag wordt opgenomen in het portfolio in Qompas.
5. In klas 5 bezoekt de leerling minimaal één opendag, meeloopdag of proefstudeerdag. Van deze dag doet hij verslag. Dit verslag wordt opgenomen in het portfolio van Qompas.
6. In klas 5 neemt de leerling deel aan door school georganiseerde LOB activiteiten en doet hiervan verslag. Dit verslag wordt opgenomen in het portfolio in Qompas.
7. In klas 5 rondt de leerling het stappenplan voor 5 havo in Qompas af. Aan het eind van elke periode moet de voortgang naar behoren zijn.
8. In klas 5 meldt hij zich zelf vóór 1 mei voor zijn vervolgopleiding aan bij Studielink en regelt hij zelf zijn eventuele studiefinanciering. Voor opleidingen met een decentrale selectie of aanvullende eisen is de aanmeldingsdatum vóór 15 januari.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-HD1	Het stappenplan voor 4 havo	handelingsdeel	nb/nnb	nee	1 t/m 4	n.v.t.	Schooleigen	n.v.t.
SE-HD2	bezoek SKIA	handelingsdeel	nb/nnb	nee	1	n.v.t.	Schooleigen	n.v.t.
SE-HD3	bezoek opendag	handelingsdeel	nb/nnb	nee	1 t/m 4	n.v.t.	Schooleigen	n.v.t.
SE-HD4	deelname door school georganiseerde activiteiten	handelingsdeel	nb/nnb	nee	1 t/m 4	n.v.t.	Schooleigen	n.v.t.
SE-HD5	het stappenplan voor 5 havo	handelingsdeel	nb/nnb	nee	5 t/m 7	n.v.t.	Schooleigen	n.v.t.
SE-HD6	bezoek opendag	handelingsdeel	nb/nnb	nee	5 t/m 7	n.v.t.	Schooleigen	n.v.t.
SE-HD7	deelname door school georganiseerde activiteiten	handelingsdeel	nb/nnb	nee	5 t/m 7	n.v.t.	Schooleigen	n.v.t.

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Methode: Essener.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A Vaardigheden
Domein B Rechtsstaat
Domein C Parlementaire democratie
Domein D Verzorgingsstaat
Domein E Pluriforme samenleving

Het eindexamen Maatschappijleer havo bestaat uit het schoolexamen.

Het schoolexamen heeft betrekking op domein A tot en met E, en indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

* Bij toetsen is een woordenboek Nederlands toegestaan

* Bij dit vak is er de mogelijkheid van een herkansing volgens het examenreglement.

* Bij het te laat inleveren van een praktische opdracht volgen de regels zoals benoemd in het het examenreglement.

* Doublanten in 4-havo kunnen het vak afsluiten mits ze minimaal een 5,5 hebben én de afdelingsleider hiermee akkoord is.

Het schoolexamen (SE) bestaat uit:

4 schriftelijke toetsen

4 praktische opdrachten

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Wat is maatschappijleer & Rechtsstaat	Schriftelijke toets	20	ja	1	50	SE	A, B
SE-2	Verzorgingsstaat	Schriftelijke toets	20	ja	2	50	SE	D
SE-3	Parlementaire democratie	Schriftelijke toets	20	ja	3	50	SE	C
SE-4	Pluriforme samenleving	Schriftelijke toets	20	ja	4	50	SE	E
SE-PO1	Praktische opdracht 1. Rechtsstaat: verslag over een bestaande strafrechtzaak.	Praktische opdracht	5	nee	1	n.v.t.	SE	A, B
SE-PO2	Praktische opdracht 2. Parlementaire democratie: verkiezingsprogramma ontwikkelen.	Praktische opdracht	5	nee	2	n.v.t.	SE	A, C
SE-PO3	Praktische opdracht 3. Actualiteitenpresentatie: leerling presenteert over een actualiteit aan de hand van nieuwsbronnen.	Praktische opdracht	5	nee	3,4	n.v.t.	SE	A, B, C, D, E
SE-PO4	Praktische opdracht 4. Nederland pluriforme samenleving/Verzorgingsstaat: leerlingen voeren in groepjes een debat over een maatschappelijk onderwerp.	Praktische opdracht	5	nee	3,4	n.v.t.	SE	A, D, E
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.
Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Methode: Seneca havo v2

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A Vaardigheden
Domein B Vorming (binnen een specifieke context)
Domein C Verhouding (binnen een specifieke context)
Domein D Binding (binnen een specifieke context)
Domein E Verandering (binnen een specifieke context)
Domein F Analyse van een sociale actualiteit
Domein G Analyse van een politieke actualiteit (binnen een specifieke context)

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de (sub)domeinen B, C, D, E1 en E2, in combinatie met domein A.
Het College voor Toetsing en Examen stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.
Het College voor Toetsing en Examen maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op subdomeinen E3 en E4 en, naar keuze van het bevoegd gezag, domein F of G, in combinatie met domein A en:
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: ook een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Het schoolexamen (SE) bestaat uit:
6 schriftelijke toetsen
1 praktische opdracht

zie ook:

<https://www.examenblad.nl/system/files/exam-document/2024-07/syllabus-maatschappijwetenschappen-havo-2026-versie-2.pdf>

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Seneca H1, H2 -De samenleving en het individu -De samenleving en bindingen	Schriftelijke toets	5	ja	2	100	SE	B, C, D, E
SE-2	Seneca H3, H4 -De samenleving en verschillen -Politiek in theorie	Schriftelijke toets	5	ja	3	100	SE	A, B, C, D
SE-3	Seneca H1 tm H5 -De samenleving en het individu -De samenleving en bindingen -De samenleving en verschillen -Politiek in theorie -Onderzoeksvaardigheden	Schriftelijke toets	15	nee	4	100	SE	A, B, C, D, E
SE-4	Seneca H6, H7 + H5 -Politiek in praktijk -Vormingsvraagstuk: Samenlevingsvormen -Onderzoeksvaardigheden	Schriftelijke toets	20	ja	5	100	SE	A, B, C, D, E en bijlage 5
SE-5	Seneca H8, H9 + H5 -Verhoudingsvraagstuk: Maatschappelijke verschillen -Bindingsvraagstuk: Veiligheid -Onderzoeksvaardigheden	Schriftelijke toets	20	ja	6	100	SE	A, B, C, D, E
SE-6	Alle hoofdstukken (alle examenstof)	Schriftelijke toets	30	ja	7	150	SE	A,B,C,D,E,Bijlage 5
SE-PO	Analyse van een politieke of sociale actualiteit Onderzoeksvaardigheden	Praktische opdracht	5	nee	2-4	n.v.t	SE	A, F, G
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Het Schoolexamen bestaat uit:

4 schriftelijke toetsen
2 praktische opdrachten.

De toetsstof is cumulatief.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Twee van de onderwerpen: technische automatisering, optica, menselijk lichaam en aarde & klimaat.	Schriftelijke toets	10	nee	4	100	SE	Twee van: B3, E2, F, G2
SE-2	Informatieoverdracht en materialen	Schriftelijke toets	20	ja	5	50	SE + CE	B1, D1, D2
SE-3	Kracht, beweging en energie	Schriftelijke toets	25	ja	6	100	SE + CE	C1, C2
SE-4	Zonnestelsel en heelal, gebruik van elektriciteit, straling en gezondheid en informatieoverdracht	Schriftelijke toets	25	ja	7	100	SE + CE	B1, B2, E1, G1
SE-PO1	Ontwerp en materialen	Praktische opdracht	10	nee	2-3	10 SBU	SE	I3
SE-PO2	Vakinhoudelijke verdiepend onderzoek met onderwerp naar eigen keuze ter goedkeuring van de docent.	Praktische opdracht	10	nee	5-6	10 SBU	SE	I1, I2
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Bij het SE legt de leerling voor de onderdelen mondelinge taalvaardigheid, schrijfvaardigheid, leesvaardigheid, argumenteren en literatuur toetsen af.

Het Schoolexamen bestaat uit:

5 schriftelijke toetsen (SE-toets 1, 2, 3, 4 en 5)
het lezen van in totaal acht boeken: algemeen erkende literaire werken van Nederlandstalige auteurs
1 mondelinge toets (MO) mondelinge taalvaardigheid.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Schrijfvaardigheid: recensie literaire werken	Schriftelijke toets	25	nee	4	100	SE + CE	C, D + E
SE-MO	Mondelinge taalvaardigheid: debat (in groepjes van 8 lln. in één klokuur)	Mondelinge toets	25	ja	5	60	SE + CE	B + D
SE-2	Schrijfvaardigheid en materiaalverzameling. Beschouwing op basis van een vooraf ingeleverd en goedgekeurd dossier (ingangseis).	Schriftelijke toets	25	ja	6	150	SE + CE	C + D
SE-3	Literatuurgeschiedenis	Schriftelijke toets	25	ja	7	100	SE + CE	A + E
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Erratum 5 havo, september 2026

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Het Schoolexamen bestaat uit:

6 Modules elk met eigen eisen
1 Eindopdracht
Dit wordt getoetst via:

5 schriftelijke toetsen
7 praktische opdrachten

Verder moeten de logboekregistraties en dossiers in alle modules als naar behoren beoordeeld zijn.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1a	Forensisch onderzoek Dossier	Praktische opdracht	5	nee	1	n.v.t	SE	A,B, E
SE-1b	Forensisch onderzoek Schriftelijke toets	Schriftelijke toets	5	nee	1	50	SE	A,B, E
SE-2	Rijden onder invloed Presentatie	Praktische opdracht	10	nee	2	50	SE	A,B,D,E
SE-3a	Ruimte voor de rivier Presentatie	Praktische opdracht	5	nee	3	n.v.t	SE	A,B,C,D
SE-3b	Ruimte voor de rivier Schriftelijke toets	Schriftelijke toets	5	nee	3	50	SE	A,B,C,D
SE-4a	Aërosolen en vuile lucht Presentatie	Praktische opdracht	5	nee	4	n.v.t	SE	A,B,C,E
SE-4b	Aërosolen en vuile lucht Schriftelijke toets	Schriftelijke toets	5	nee	4	50	SE	A,B,C,E
SE-5a	Dynamische modellen Schriftelijke toets	Schriftelijke toets	6	nee	5 - 6	50	SE	A,B,C,D
SE-5b	Dynamische modellen Praktische opdracht I (maken van een model en een kort verslag)	Praktische opdracht	7	nee	5 - 6	n.v.t	SE	A,B,C,D
SE-5c	Dynamische modellen Praktische opdracht II (maken van een model en een kort verslag)	Praktische opdracht	7	nee	5 - 6	n.v.t	SE	A,B,C,D
SE-6	Overleven in het International Space Station Schriftelijke toets	Schriftelijke toets	20	nee	6 - 7	50	SE	A,B,D,E
SE-7	Eindopdracht Schriftelijk verslag en mondelinge presentatie van een zelfuitgevoerd veld- of experimenteel onderzoek of van een ontwerp	Praktische opdracht	20	nee	7	n.v.t	SE	A
			100					

- Inleiding**
1. Tot het PTA HAVO behoort ook het maken van een Profielwerkstuk (PWS). Dit is een werkstuk waarin op geïntegreerde wijze kennis, inzicht en vaardigheden aan de orde komen. Het onderwerp van het PWS moet betrekking hebben op één van de examenvakken.
 2. Het Profielwerkstuk moet in het laatste schooljaar worden ingeleverd. Een leerling moet ten minste 80 SBU aan dit werkstuk besteden. Het PWS maakt onderdeel uit van het combinatiecijfer (maatschappijleer, culturele en kunstzinnige vorming en het profielwerkstuk). De weging is 33,3%. De titel van het werkstuk wordt op de examencijferlijst vermeld.
 3. Het PWS wordt gemaakt in groepjes van twee of drie leerlingen.
 4. Tweede helft van het schooljaar krijgen de leerlingen van 4-HAVO informatie over het PWS. De leerlingen vormen groepjes van twee of drie leerlingen. In gezamenlijk overleg wordt het voorlopige onderwerp en het bijbehorende profielvak vastgesteld. De leerlingen doen er verstandig aan reeds in dit stadium advies aan de docenten te vragen. Voor 1 maart wordt de voorlopige eerste en tweede keuze en de groepssamenstelling bij de leerjaarcoördinator ingeleverd.
 5. Na ontvangst van deze opgave wordt een verdeling over de beschikbare docenten gemaakt. Hierna krijgen de leerlingen te horen welke docent hun PWS zal begeleiden. Ook ontvangt elke leerling van 4-HAVO de Handleiding Profielwerkstuk. In overleg met deze docent stellen de leerlingen het definitieve onderwerp vast.
 6. Na de toewijzing van een begeleider moet elk groepje contact zoeken met de begeleidende docent. De docent zal vragen naar het (voorlopige) stappenplan. Ook zal gevraagd worden naar het Logboek dat elk groepslid persoonlijk moet bijhouden.
 7. In de eerste maanden in 5-HAVO moet veel energie in het PWS worden gestoken. Van de leerlingen wordt verwacht dat zij zelf regelmatig contact met hun begeleider zoeken. Niet alleen het eindresultaat, maar ook het proces dat leidt tot dit eindresultaat speelt een belangrijke rol bij de beoordeling van het PWS.
 8. Eind december van het laatste leerjaar (5-HAVO) moet het PWS bij de begeleidende docent worden ingeleverd. Indien het cijfer van het werkstuk lager is dan een 4, moet de leerling het PWS of delen daarvan overdoen. Bij een cijfer lager dan vier kan een leerling niet zijn diploma halen. De presentatie van het PWS is in februari.
 9. Voor het werkstuk kunnen 40 punten worden gehaald.
Voor het eindgesprek met de begeleider 50 punten.
De laatste 10 punten worden behaald met de PWS presentatie.
Het cijfer wordt bepaald door de behaalde punten te delen door 10.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
Profielwerkstuk	De weging is 33,3% van het combinatiecijfer	Praktische opdracht	33,3	nee	2-6	80 uur	SE	---
			33,3					

Inleiding Het PTA bevat enkel afsluitende opdrachten die rekendoelen uit het referentie niveau 3F bevatten.

Erratum 4 havo, oktober 2025

Het eindcijfer wordt vermeld op een bijlage bij de cijferlijst van het diploma en telt niet mee in de zak-/slaagregeling.
 De toetsen worden afgenomen in leerjaar 4 (alleen voor de leerlingen zonder wiskunde in hun pakket).

Voor de herkansingen van de Rekentoets geldt dat deze niet meetellen voor het totaal aantal herkansingen, zoals in het examenreglement wordt genoemd.
 De toets is onbeperkt herkansbaar.

Het streven is dat alle leerlingen de toets voldoende afronden.

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijds duur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Getallen, Verhoudingen, Meten & Meetkunde, Verbanden	Schriftelijke toets	100	ja	1	50	SE	Streefniveau 3F
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Erratum 5 havo, september 2026

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Het Schoolexamen bestaat uit:

- 3 schriftelijke toetsen
- 1 praktisch opdracht (PSE)

De toetsstof is cumulatief, genoemde hoofdstukken hebben betrekking op "Chemie Overal"
 Havo, vijfde editie 2017

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijds duur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	Chemisch rekenen (2.3, 2.4, 2.5, 3.4, 4.4, 7.3)	Schriftelijke toets	10	nee	4	45	SE + CE	C2
SE-2	Bouw van stoffen, chemisch rekenen, zouten, evenwichten, zuren en basen (hoofdstukken 1 t/m 5, 6.5, 7, 8)	Schriftelijke toets	35	ja	6	95	SE + CE	A,B,C
SE-3	Koolstofchemie, redox, energie, biochemie (hoofdstukken 6 (behalve 6.5), 9 t/m 13)	Schriftelijke toets	35	ja	7	95	SE + CE	A, B, C, D, E, F, G
PSE	Zelfstandig onderzoek met schriftelijke beantwoording	Praktische opdracht	20	nee	6	120	SE	A,D
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Erratum 5 havo, september 2026

Aanvullende informatie over de eisen waaraan PO's dienen te voldoen ontvangt de leerling van de vakdocent.

Het Schoolexamen bestaat uit:

- 1 schriftelijke toets van 50 minuten
- 3 schriftelijke toetsen van elk 100 minuten
- 1 praktische opdracht van 150 minuten

Onder voorbehoud van wijzigingen als gevolg van de nieuwe editie

Methode: Getal en Ruimte, dertiende editie

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	A deel 1: hoofdstuk 4 en 5 Combinatoriek en veranderingen	Schriftelijke toets	10	nee	4	50	SE	B3, D
SE-2	Vaardigheden Verbanden	Schriftelijke toets	20	ja	5	100	SE + CE	A, C
SE-3	Vaardigheden Statistiek	Schriftelijke toets	30	ja	6	100	SE + CE	A, E
SE-4	Vaardigheden Algebra Verbanden Statistiek	Schriftelijke toets	30	ja	7	100	SE + CE	A, B, C en E
SE-PO	A deel 2: hoofdstuk 8 Statistiek, statistiek met de computer	Praktische opdracht	10	nee	2	150	SE	A, E5
			100					

Inleiding Alle eenheden volgens het schoolexamenprogramma vindt u in het onderstaande PTA.

Het Schoolexamen bestaat uit:
 3 schriftelijke toetsen van elk 100 minuten

Methode: Getal en Ruimte dertiende editie

Naam	Uitgebreide uitleg	Type toets	weging	Herkansing	SE-periode	Tijdsduur	SE en/of CE of schooleigen	Eindtermen
SE-1	B deel 1: H4 B deel 2: H5 en H8 Werken met formules, Functies en vergelijkingen. Goniometrische functies en vergelijkingen	Schriftelijke toets	25	ja	5	100	SE + CE	B1, B2, D1, D2, D3, D4
SE-2	B deel 1: H3 B deel 2: H7 B deel 3: H9 en H10 Meetkunde, lijnen en cirkels, exponenten en logaritmische functies, meetkundige berekeningen	Schriftelijke toets	35	ja	6	100	SE + CE	C1, B1, D3, D4, C2, B4
SE-3	B deel 1: H1 t/m H4 B deel 2: H5 t/m H8 B deel 3: H9 t/m H12 Formules, grafieken en vergelijkingen, veranderingen, hoeken en afstanden, werken met formules. Machten, exponenten en logaritmen. Afgeleide functie, lijnen en cirkels, goniometrie. Exponentiële en logaritmische formules, Meetkundige berekeningen, Verbanden en functies.	Schriftelijke toets	40	ja	7	100	SE + CE	A, B1, B2, D1, D2, D3, D4, C1, B4, B3